

EEN HEILZAME UITDAGING

HOE DE TAALVERSCHIEDENHEID EUROPA TOT EEN
HECHTER GEHEEL KAN MAKEN

Voorstellen van de
Groep van intellectuelen voor de interculturele dialoog,
ingesteld op initiatief van de Europese Commissie

Brussel, 2008

De voorzitter van de Europese Commissie, José Manuel Durão Barroso, en de commissaris voor meertaligheid, Leonard Orban, wensten een groep van vooraanstaande personen uit de wereld van de cultuur in het leven te roepen om zich te laten adviseren over de bijdrage van meertaligheid aan de interculturele dialoog en het wederzijds begrip tussen de burgers in de Europese Unie.

De groep, onder voorzitterschap van Amin Maalouf, schrijver, bestond uit:

Jutta Limbach, presidente van het Goethe-Institut,

Sandra Pralong, communicatiedeskundige,

Simonetta Agnello Hornby, schrijfster,

David Green, voorzitter van EUNIC (European Network of National Cultural Institutes), oud-directeur-generaal van de British Council,

Eduardo Lourenço, filosoof,

Jacques De Decker, schrijver, secretaris voor het leven van de Koninklijke Academie voor Franse Taal en Letterkunde van België,

Jan Sokol, filosoof, oud-minister van Onderwijs van Tsjechië,

Jens Christian Grøndahl, schrijver,

Tahar Ben Jelloun, schrijver.

De groep is in juni, oktober en december 2007 in Brussel bijeengekomen. Het hiernavolgende, door Amin Maalouf opgestelde, verslag is gebaseerd op de inbreng van de leden van de groep en geeft de strekking van de discussies weer.

De taalverscheidenheid is voor Europa een uitdaging, maar in onze ogen wel een heilzame.

Om goed met deze verscheidenheid te kunnen omgaan, moet de Europese Unie zich een aantal vragen stellen die in de huidige wereld belangrijk zijn geworden en die zij niet meer uit de weg kan gaan zonder de toekomst op het spel te zetten: hoe kunnen we zo veel verschillende volkeren in harmonie met elkaar laten samenleven? Hoe kunnen we hun een saamhorigheidsgevoel geven en hen ervan doordringen dat zij een gemeenschappelijke toekomst delen? Moeten we proberen een Europese identiteit te definiëren? Kan die ons leren leven met al onze verschillen? Is daarin plaats voor niet-Europese elementen? Is het respect voor culturele verschillen verenigbaar met het respect voor onze fundamentele waarden?

Deze buitengewoon netelige vragen wilden wij in alle openheid en nuchterheid aansnijden. Onze opdracht luidde: nadenken over meertaligheid en over hoe die de Europese integratie en de interculturele dialoog zou kunnen bevorderen. Daarom hebben wij ervoor gekozen onze – zowel optimistische als pessimistische – vooronderstellingen terzijde te schuiven en uit te gaan van de meest neutrale constatering, namelijk dat culturele, etnische, religieuze of taalverscheidenheid in elke samenleving zowel voor- als nadelen biedt en een bron van rijkdom is maar ook van spanningen. Het

verstandigste dat men doen kan is de complexiteit van dit fenomeen te erkennen en te proberen de positieve effecten te maximaliseren en de negatieve te minimaliseren. In die geest hebben wij ons tussen juni en december 2007 beraden.

Hoewel wij ervan overtuigd zijn dat dergelijke vragen nog tal van toekomstige generaties bezig zullen houden, wilden wij enkele antwoorden aandragen en de Europese leiders en onze medeburgers een mogelijke richting aanduiden. Op onze vergaderingen waren wij bezield door de vaste overtuiging dat het Europese project waarmee na de Tweede Wereldoorlog is begonnen, een van de meest belovende is die de wereld ooit heeft gekend, en dat met name een goede omgang met onze culturele, religieuze en taalverscheidenheid een onmisbaar referentiemodel zou bieden voor een wereld die zo tragisch onder de chaotische omgang met haar eigen verscheidenheid te lijden heeft.

De beginselen

Het spreekt vanzelf dat meertaligheid problemen meebrengt, dat zij het functioneren van de Europese instellingen bemoeilijkt en dat zij tijd en geld kost. Die kosten zouden zelfs onbetaalbaar worden als we voor tientallen talen de plaats zouden willen inruimen die hun sprekers terecht zouden wensen.

Bij een dergelijke overvloed aan talen is de verleiding groot te berusten in een feitelijke situatie waarin één taal, het Engels, de overheersende werktal van de Europese instellingen is en twee of drie andere talen hun tanende positie nog een tijdje weten te handhaven, terwijl de overgrote meerderheid van onze talen nog slechts een symbolische status zou toekomen en zij in gemeenschappelijke vergaderingen zo goed als nooit zouden worden gebruikt.

Een dergelijke ontwikkeling lijkt ons niet wenselijk. Omdat zij schadelijk is voor de economische en strategische belangen van ons continent en van de burgers, ongeacht hun moedertaal; en ook omdat zij strijdig is met de geest van het Europese project, en wel in meer dan één opzicht:

I – Respect voor onze taalverscheidenheid betekent niet alleen rekening houden met een historisch gegroeide, culturele realiteit. Het is niet minder dan het fundament van de Europese gedachte zoals die is voortgekomen uit de puinhopen van de conflicten die hun stempel op de 19e en de eerste helft van de 20e eeuw hebben gedrukt.

De meeste Europese naties hebben zich weliswaar gevormd op grond van hun identiteitsbepalende talen, de Europese Unie daarentegen kan alleen gebaseerd worden op haar taalverscheidenheid. En dit is in onze ogen een bijzonder geruststellende gedachte. Dat een saamhorigheidsgevoel stoelt op culturele en taalverscheidenheid, is

een krachtig tegengif tegen de verschillende vormen van fanatisme waarin identiteitsbevestigingen in Europa en elders in het verleden en het heden dikwijls zijn ontaard.

Ontstaan uit de wil van haar verscheiden volkeren, die er vrij voor gekozen hebben zich te verenigen, is de Europese Unie geroepen noch in staat hun verscheidenheid uit te vlakken. Zij heeft daarentegen de historische opdracht deze verscheidenheid te bewaren, te laten harmoniëren, uit de emotionele sfeer te halen en tot ontplooiing te brengen, en wij denken dat zij daar heel goed toe in staat is.

Wij denken zelfs dat zij voor de hele mensheid model kan staan voor een op verscheidenheid gebaseerde identiteit.

II – Europa denkt tegenwoordig na over zijn identiteit en over de mogelijkheid die inhoud te geven zonder anderen uit te sluiten en tegelijk voor de wereld open te blijven staan. Wij denken dat het deze netelige kwestie het constructiefst, nuchterst en verstandigst kan benaderen door een weldoordachte bezinning op haar eigen taalverscheidenheid.

De Europese identiteit is noch een onbeschreven blad, noch een reeds geschreven en gedrukte pagina. Het is een bladzijde die nog geschreven wordt. We hebben een gemeenschappelijk artistiek, intellectueel, materieel en moreel erfgoed van een ongehoorde rijkdom, dat in de geschiedenis van de mensheid zijn weerga niet kent, dat door zo veel opeenvolgende generaties is opgebouwd en dat het

verdient bewaard, erkend en gedeeld te worden. Iedere Europeaan, waar hij ook leeft, waar hij ook vandaan komt, moet zich dit erfgoed eigen kunnen maken en het als het zijne kunnen erkennen, zonder enige aanmatiging maar met rechtmatige trots.

Ons erfgoed is echter geen gesloten catalogus. Elke generatie heeft de plicht het op alle gebieden, zonder enige uitzondering, te verrijken, al naargelang van eenieders gevoeligheid en de diverse invloeden die vandaag de dag uit alle hoeken van de wereld komen.

Degenen die hun intrede in Europa doen – en hiermee bedoelen we zo verschillende mensen als immigranten, onderdanen van de nieuwe lidstaten en jonge Europeanen uit alle landen die het leven beginnen te ontdekken –, moeten voortdurend op dit dubbelspoor worden aangemoedigd, namelijk: het verlangen om zich vertrouwd te maken met het gemeenschappelijk erfgoed en het verlangen om er het hunne toe bij te dragen.

III – Europa moet net zo goed de diversiteit van de culturele expressie stimuleren als de universaliteit van de fundamentele waarden bevestigen. Dat zijn twee aspecten van eenzelfde credo waarzonder de Europese gedachte geen zin meer zou hebben.

De bestaansreden van het Europese project zoals dat kort na de Tweede Wereldoorlog van start ging, is juist die waaardengemeenschap. Die waarden zijn vaak geformuleerd door

Europese denkers, maar zij zijn grotendeels ook voortgekomen uit een gezonde reactie op bloedige en mensonterende hoofdstukken van de Europese geschiedenis zelf.

De Europese Unie is ontstaan als tegenwicht tegen verwoestende oorlogen, totalitaire avonturen, racisme en antisemitisme. De eerste stappen in het Europese eenwordingsproces vielen tevens samen met het einde van het koloniale tijdperk en waren een voorbode van een verandering in de aard van de betrekkingen tussen Europa en de rest van de wereld.

Het is nooit gemakkelijk precies en vooral volledig aan te geven welke waarden iedereen moet onderschrijven om een volwaardige plaats onder het Europese dak te krijgen. Maar deze onnauwkeurigheid, voortkomend uit een legitieme intellectuele omzichtigheid, betekent niet dat we ons, als het op de fundamentele waarden aankomt, moeten neerleggen bij relativisme. Bescherming van de waardigheid van de mens – man, vrouw en kind –, instandhouding van zijn lichamelijke en geestelijke integriteit, voorkoming van de aantasting van zijn natuurlijke omgeving, afwijzing van iedere vernedering en discriminatie op grond van huidskleur, godsdienst, taal, etnische afkomst, geslacht, leeftijd, handicap enz. – dat zijn waarden waaraan geen concessies gedaan kunnen worden in naam van de een of andere culturele eigenheid.

Kortom, de Europese gedachte stoelt volgens ons op twee onlosmakelijk met elkaar verbonden eisen: de universaliteit van de

gemeenschappelijke morele waarden en de diversiteit van de culturele uitdrukkingvormen; en de taalverscheidenheid is daar om historische redenen een wezenlijk bestanddeel van en ook – dat zullen wij proberen aan te tonen – een schitterend instrument voor integratie en goede verstandhouding.

De voorgestelde koers

In het licht van deze beginselen hebben wij naar een oplossing gezocht die zowel ambitieus als realistisch moest zijn.

Ambitieus omdat het te bereiken doel niet is "het onvermijdelijke uit te stellen" maar, integendeel, de taalverscheidenheid duurzaam in het leven van de Europeanen – burgers, volkeren, instellingen – te verankeren; ambitieus omdat de oplossing werkbaar moet zijn ongeacht het aantal talen; en ook omdat het er niet slechts om gaat een regeling te vinden die de Europese integratie niet schaadt, maar om een weg uit te stippelen die de Europese integratie aanzienlijk vooruithelpt.

Onze benadering wil echter ook realistisch zijn. Tijdens onze discussies hebben wij constant voor ogen gehouden dat onze overpeinzingen geen zin zouden hebben als zij niet zouden uitmonden in praktisch toepasbare voorstellen. Natuurlijk bestaan er geen

eenvoudige oplossingen voor zulke ingewikkelde problemen, maar het is wel belangrijk een koers uit te zetten.

De koers die wij voorstaan, bestaat uit twee gedachten die in feite de twee zijden van een en hetzelfde voorstel zijn:

A – De *bilaterale* betrekkingen tussen de volkeren van de Europese Unie zouden bij voorkeur moeten verlopen in de talen van die volkeren en niet in een derde taal.

Dat impliceert dat elk van de Europese talen in elk van de landen van de Unie over een aanzienlijke groep competente en sterk gemotiveerde sprekers moet beschikken.

Hun aantal zal uiteraard per taal verschillen, maar het moet overal groot genoeg zijn om alle aspecten – economie, politiek, cultuur, enz. – van de "binaire" betrekkingen tussen de twee landen in kwestie te kunnen bestrijken.

B – Om deze sprekersgroepen te kunnen vormen zou de Europese Unie het begrip *persoonlijke adoptietaal* moeten bepleiten.

Hieronder verstaan wij dat iedere Europeaan ertoe moet worden aangemoedigd vrij een taal te kiezen die noch zijn identiteitsbepalende taal, noch zijn internationale voertaal is.

In onze voorstelling is de *persoonlijke adoptietaal* geen tweede vreemde taal, maar in zekere zin een tweede moedertaal.

Deze taal, die intensief geleerd wordt en vloeiend gesproken en geschreven, zou deel moeten uitmaken van het school- en universiteitscurriculum van iedere Europese burger en van het beroepscurriculum van iedereen.

Tijdens het leren van die taal zou men zich vertrouwd moeten maken met het land of de landen waar die taal gesproken wordt, met de literatuur, de cultuur, de maatschappij en de geschiedenis die met die taal en haar sprekers verbonden zijn.

Op deze manier willen wij de huidige rivaliteit tussen het Engels en de andere talen achter ons laten, een rivaliteit die tot uiting komt in een verzwakking van die laatste en die ook ten koste gaat van de Engelse taal en haar sprekers.

Doordat bij de keuze een duidelijk onderscheid wordt gemaakt tussen een *internationale voertaal* en een *persoonlijke adoptietaal*, zouden de Europeanen ertoe worden aangezet bij het leren van talen twee afzonderlijke keuzes te maken, de ene ingegeven door de behoeften van een zo breed mogelijke communicatie, en de andere door allerlei persoonlijke motieven, die samenhangen met iemands persoonlijke of gezinsomstandigheden, zijn affectieve banden, zijn beroep, zijn culturele voorkeuren, zijn intellectuele nieuwsgierigheid, enz.

Voor elk van beide beslissingen moet de keuze zo open mogelijk zijn.

Wat de internationale voertaal betreft, beseffen wij terdege dat de meeste mensen vandaag voor Engels kiezen. Maar anderen kiezen mogelijk voor Frans, Spaans, Portugees, Chinees of nog een andere taal.

Voor de *persoonlijke adoptietaal* is de keuze praktisch onbeperkt. Het spreekt vanzelf dat een groot deel van de Europeanen zou kiezen voor een van de grote, symbolische talen die een dominerende rol hebben gespeeld in de geschiedenis van het continent; die zouden op die manier hun achteruitgang tot staan kunnen brengen en een nieuwe bloeifase kunnen ingaan.

Tegelijkertijd zouden de talen met minder sprekers, zelfs de kleinste minderheidstalen, een ongekennde uitstraling krijgen. Bij een *persoonlijke adoptietaal* zou de taalkeuze logischerwijze immers op dezelfde manier tot stand komen als de beroepskeuze. De beheersing van een relatief zeldzame taal zou de betrokkene een extra voordeel bieden, te vergelijken met een zeldzame specialisatie op een geavanceerd gebied. Op den duur zouden de mensen zich over alle talen verdelen, weliswaar in zeer ongelijke, maar toch aanzienlijke mate.

En vooral duurzaam. Een van de belangrijkste gevolgen van de door ons voorgestelde benadering is dat elke Europese taal haar bevoorrechte plaats krijgt in de *bilaterale* uitwisselingen met alle Europese partners, dat geen enkele taal tot uitsterven gedoemd is, dat

geen enkele taal gereduceerd wordt tot een plaatselijk dialect. Daardoor hoeven de oorspronkelijke sprekers van die taal, ook al zijn zij weinig talrijk, zich nooit meer ondergewaardeerd, uitgesloten of ingesloten te voelen.

Door een taal te verwaarlozen loopt men het risico dat de sprekers ervan zich van de Europese gedachte vervreemden. Niemand kan zich van ganser harte achter Europa scharen als hij niet het gevoel heeft dat zijn eigen cultuur en in de eerste plaats zijn taal daar ten volle worden gerespecteerd en dat de integratie van zijn land in de Europese Unie bijdraagt tot de ontplooiing van zijn eigen taal en cultuur in plaats van die te marginaliseren. Veel crises waarvan wij getuige zijn geweest, in Europa en elders, vinden hun oorsprong in het feit dat een gemeenschap op een zeker moment in het verleden het gevoel kreeg dat haar taal met voeten getreden werd; we moeten ervoor oppassen dat dergelijke sentimenten in de komende jaren en decennia niet weer de kop opsteken en zo de Europese samenhang in gevaar brengen.

Elke taal is het product van een unieke historische ervaring, elke taal draagt een geheugen, een literair erfgoed, een bijzondere expressiviteit in zich en vormt de legitieme basis van een culturele identiteit. Talen zijn niet uitwisselbaar, geen enkele taal is misbaar, geen enkele overbodig. Alle talen van ons erfgoed beschermen, ook de vanouds overgeleverde Europese talen zoals het Latijn en het Oudgrieks, zelfs onze kleinste minderheidstalen een minimum aan ontplooiing in de rest van het continent waarborgen, is onlosmakelijk

verbonden met de idee van een Europa van vrede, cultuur, universaliteit en voorspoed.

De verwachte resultaten

Trouw aan de idealen die het hedendaagse Europa zijn bestaansreden geven, zou de door ons voorgestelde benadering ook tastbare gevolgen moeten hebben voor de levenskwaliteit van de burgers, de kwaliteit van de verhoudingen tussen de Europese naties, de betrekkingen van Europa met de rest van de wereld, het harmonieus naast elkaar bestaan van de culturen binnen onze samenlevingen, het goed functioneren van de communautaire instellingen en, meer in het algemeen, de voortzetting en consolidatie van het Europese eenwordingsproces.

1 – Voor alle Europese burgers, jong en oud, is het intensief en grondig leren van een taal en de hele cultuur die zij in zich draagt, een belangrijke ontplooiingsfactor.

In een beschaving waarin communicatie zo belangrijk wordt en waarin de mensen steeds meer vrije tijd krijgen, kan de ontdekking van een andere taal en cultuur alleen maar grote professionele, intellectuele en affectieve voldoening schenken.

Bovendien is de beheersing van een *persoonlijke adoptietaal* en het zich vertrouwd maken met de wereld van haar sprekers bevorderlijk voor een wereldbeeld dat meer open staat voor anderen, en zal het gevoel tot Europa te behoren daardoor sterker worden; niet ten koste van het gevoel van verbondenheid met zijn geboorteland of zijn oorspronkelijke cultuur, maar naast die verbondenheid, temeer daar een Europees burger in zijn verhoudingen tot de sprekers van zijn *persoonlijke adoptietaal* van nature geneigd zal zijn hen kennis te laten maken met zijn eigen land en cultuur.

Alles wijst erop dat de Engelse taal in de toekomst in het beroepsleven hoe langer hoe onmisbaarder, maar tegelijk steeds minder toereikend zal zijn. Weliswaar kan men in sommige sectoren al bijna niet meer zonder die taal, maar een sollicitant die in zijn curriculum vitæ een taal opneemt die alle andere kandidaten ook al zeggen te beheersen, heeft daardoor geen grotere kans op een baan. Dit is nu al grotendeels het geval en in de toekomst zal dat nog sterker gaan gelden. Iemand zal zich op een andere manier van de anderen moeten kunnen onderscheiden om zijn eigen niche te vinden en zo zijn kansen te vergroten; zo bezien zal iedereen nog een andere taal moeten beheersen, zijn persoonlijke taal, waardoor hij zich onderscheidt, minder verbreid dan het Engels en ook verschillend van de taal die hij al met zijn landgenoten gemeen heeft.

Voor die Europeanen wier moedertaal een dominerende positie in de wereld inneemt, en dan denken wij in de eerste plaats aan de Britten, is de verwerving van een *persoonlijke adoptietaal*

waarschijnlijk nog belangrijker dan voor de anderen omdat voor hen de verleiding om zich in eentaligheid op te sluiten, veel groter is. Zonder bijzondere inspanningen om al van kindsbeen af het intensief leren van een extra taal te bevorderen, zou het voordeel dat Engelssprekenden nu hebben, al snel in rook opgaan en de globalisering van hun moedertaal zou – zowel op individueel als op collectief niveau – een negatieve uitwerking hebben op hun concurrentievermogen. Deze paradoxale ontwikkeling is voortreffelijk onderstreept in een recente studie in opdracht van de British Council¹.

Wellicht moet hier worden benadrukt dat het uiteraard wenselijk is dat bepaalde Europeanen het Engels als *persoonlijke adoptietaal* kiezen, zoals Joseph Conrad, die het Pools als moedertaal en het Frans als internationale voertaal had en die een van de grootste Engelse schrijvers is geworden. Wij vinden het belangrijk dat het Engels zijn eminente positie als cultuurtaal behoudt en bevestigt, in plaats van beperkt te worden tot een wereldvoertaal, een weliswaar flatterende maar reducerende, en in potentie verarmende, rol.

2 – Aangezien zij het accent legt op het *bilaterale* karakter van de taalbetrekkingen tussen de verschillende landen, zou de door ons voorgestelde benadering een positieve uitwerking moeten hebben op de kwaliteit van de verhoudingen tussen de Europeanen, zowel tussen individuele personen als tussen volkeren.

---

¹ English Next, door David Graddol, 2006.

Deze kwaliteit zou er volgens ons namelijk aanzienlijk op vooruitgaan als iedereen zich zou kunnen uitdrukken in een taal die hij perfect onder de knie heeft, zijn eigen taal of die van de partner, in plaats van via een derde taal die maar zo half en half wordt beheerst zoals dat tegenwoordig zo vaak het geval is; recent onderzoek duidt erop dat handelsbesprekingen veel vaker slagen wanneer elke partner zich in zijn eigen taal kan uitdrukken.

Als we het over de kwaliteit van de betrekkingen hebben, bedoelen we zowel de doeltreffendheid van de uitwisselingen, de subtiliteit van de intermenselijke contacten als de intensiteit en de hechtheid van de relaties van volk tot volk binnen de grote Europese familie.

Europa is tot stand gekomen na eeuwenlange conflicten tussen zijn naties, en met name tussen directe buren. Daarom is het belangrijk de taal van een partner te leren die misschien wel een oude vijand was, zowel vanwege de symbolische betekenis als vanwege de praktische gevolgen.

Voor een sterke samenhang tussen de landen van de Unie volstaat het niet dat zij allemaal tot een en hetzelfde geheel behoren, maar moeten ook de bilaterale banden tussen elk land en zijn partners worden verstevigd door een sterke affiniteit, die met name gebaseerd is op de bevoorrechte plaats die de taal van de ander voor de burgers van elk land inneemt.

De inspanningen van enkele grote oprichtende landen, zoals Frankrijk en Duitsland, ten spijt, valt te constateren dat de kennis van

de taal van het buurland afneemt ten gunste van een nuttiger geachte internationale voertaal. Willen we deze onontkoombaar lijkende tendens keren, dan zullen we radicaal moeten breken met de traditionele logica in het leren van talen door een duidelijke scheiding aan te brengen tussen de twee keuzes, de een gebaseerd op het prestige van een taal in de wereld, en de andere, die voor de *persoonlijke adoptietaal*, op grond van heel andere, zeer uiteenlopende en zeer subjectieve criteria; door mensen de keuze tussen nutsoverwegingen en culturele affiniteit te besparen, zou het leren van elke Europese taal, hetzij van een ver land, hetzij van een buurland, een krachtig bestaansrecht krijgen.

3 – De voordelen van de door ons voorgestelde benadering zijn net zo belangrijk voor de betrekkingen tussen Europa en de rest van de wereld.

Hoewel de meeste van onze medeburgers als *persoonlijke adoptietaal* waarschijnlijk de taal van een ander EU-land zouden kiezen, is het even waarschijnlijk dat vele van hen voor een taal van een ander continent zouden opteren. Te denken valt hierbij in de eerste plaatsen aan de talen van de grote Aziatische landen, die belangrijke economische partners zijn geworden.

De voor Europa ontwikkelde argumentatie zou gedeeltelijk ook voor de hele wereld kunnen gelden. Dat de betrekkingen met de diverse landen vooral worden onderhouden door Europeanen die een

grondige studie hebben gemaakt van de taal, cultuur, samenleving, geschiedenis, wetten en instellingen van het land in kwestie, is een wenselijke ontwikkeling die de Unie op alle fronten alleen maar voordelen kan opleveren. Een econoom heeft eens heel juist opgemerkt dat iemand die slechts één internationale taal spreekt, weliswaar overal ter wereld kan kopen wat hij wil, maar dat hij, als hij wil verkopen, er goed aan doet de taal van de potentiële koper te spreken. Dit gaat misschien niet in alle gevallen op, maar zeker is dat degenen die de talen van de handelspartners hebben geleerd, een doorslaggevend voordeel hebben op degenen die dat niet hebben gedaan.

Het is in het belang van Europa om over grote sprekersgroepen voor alle talen van de wereld te beschikken. De door ons voorgestelde strategie moet die ontwikkeling in de hand werken. Nogmaals, ons staat bij de keuze van de *persoonlijke adoptietaal* een zo breed mogelijke, zo vrij mogelijke keuze voor ogen. Geen enkele taal mag worden vergeten, want elke taal opent voor de burgers, voor de landen en voor het hele continent nieuwe beroeps-, culturele en andere perspectieven.

4 – Onze groep heeft lang nagedacht over de manier waarop kan worden voorkomen dat culturele verscheidenheid een negatieve uitwerking heeft op het harmonieus samenleven binnen de Europese maatschappijen.

Het verschijnsel immigratie wint in het politieke, economische, sociale en intellectuele leven van het continent aan betekenis. In dit verband zouden we kunnen zeggen wat we al zeiden over de Europese verscheidenheid in het algemeen, namelijk dat immigratie tegelijk een bron van rijkdom, maar ook van spanningen is, en dat een verstandig beleid de complexiteit van het verschijnsel moet onderkennen en tegelijk moet proberen de voordelen ervan te maximaliseren en de nadelen te minimaliseren. Volgens ons kan de door ons voorgestelde benadering van de omgang met taalverscheidenheid in aanzienlijke mate aan deze tweeledige doelstelling bijdragen.

Voor de immigranten is de *persoonlijke adoptietaal* dan over het algemeen die van het land waar zij besloten hebben zich te vestigen. Een grondige kennis van de landstaal en de cultuur die zij in zich draagt, is onontbeerlijk voor de integratie in de gastsamenleving, voor de deelname aan het economische, sociale, intellectuele, artistieke en politieke leven. Het is ook een factor die de immigranten aan Europa in zijn geheel bindt, aan zijn communautaire project, zijn culturele erfgoed en zijn fundamentele waarden.

Tegelijkertijd en, zou men kunnen zeggen, omgekeerd, is het belangrijk dat de Europese landen inzien dat het voor immigranten of personen met een immigrantenachtergrond belangrijk is dat zij hun moedertaal blijven spreken. Een jongere die de taal van zijn voorouders niet meer spreekt, kan ook niet meer communiceren met

zijn eigen ouders, wat bijdraagt tot sociale ontregeling die op haar beurt weer kan uitmonden in geweld.

Een overdreven identiteitsbevestiging komt vaak voort uit een schuldgevoel tegenover de cultuur van het land van herkomst, een schuldgevoel dat zich soms uit in een overaccentuering van religieuze elementen. Anders gezegd: een immigrant of iemand met een immigrantenachtergrond die zijn moedertaal spreekt en die door kan geven aan zijn kinderen, die het gevoel heeft dat de taal en cultuur van zijn land van herkomst binnen de gastsamenleving worden gerespecteerd, heeft minder behoefte zijn dorst naar identiteit op een andere manier te stillen.

Als we migranten, zowel Europese als niet-Europese, een gemakkelijke toegang tot hun eigen taal zouden verlenen en hun zouden toestaan hun – om zo te zeggen – taalkundige en culturele waardigheid te behouden, dan zou dat volgens ons ook een krachtig tegengif vormen tegen fanatisme. Religieuze en taalkundige verbondenheid behoren duidelijk tot de krachtigste componenten van een identiteit. Maar zij functioneren niet op dezelfde manier en zijn dikwijls elkaars concurrenten. Religieuze verbondenheid is exclusief, taalkundige verbondenheid niet. Wanneer we deze twee krachtige identiteitsfactoren loskoppelen en de taalkundige en culturele verbondenheid verder ontwikkelen, niet ten koste van de godsdienst maar ten koste van de identiteitsbepalende functie van de godsdienst, dan zou dat volgens ons de spanningen binnen de Europese

samenlevingen en in de rest van de wereld kunnen helpen verminderen.

Zoals de immigranten ertoe zouden worden aangemoedigd zich de taal en cultuur van het gastland volledig eigen te maken, zo zou het ook alleen maar billijk en nuttig zijn als de Europeanen zelf ertoe gestimuleerd zouden worden zich de identiteitsbepalende talen van de immigranten eigen te maken. We moeten langzamerhand af van die eenrichtingsrelatie waarin mensen van elders hoe langer hoe beter de Europese talen leren terwijl aan Europese kant maar weinig mensen de moeite nemen de talen van de immigranten te leren. Deze laatste moeten het gevoel krijgen dat de samenlevingen waarin zij leven, hun talen, hun literatuur, hun culturen kennen en waarderen, en het lijkt ons dat de op de *persoonlijke adoptietaal* gebaseerde aanpak dit gevoel van onbehagen zou kunnen helpen verdrijven.

5 – Onze reflectiegroep heeft zich niet uitdrukkelijk beziggehouden met de gevolgen van de taalverscheidenheid voor het functioneren van de communautaire instellingen. Maar het wil ons voorkomen dat de door ons voorgestelde benadering, doordat die het accent legt op de *bilaterale betrekkingen tussen de afzonderlijke talen*, de omgang met de taalverscheidenheid in de Unie kan rationaliseren, ook in de dagelijkse gang van zaken bij de Instellingen.

Zo zou men, in plaats van een schier onontwarbare kluwen van tientallen talen te hoeven duchten met daartussen honderden

mogelijke combinaties, wat noodzakelijkerwijs aanleiding geeft tot veel protest, te maken hebben met talenparen die zich naargelang van de behoefte vormen en waarbij de onderlinge relaties vooral een zaak zijn van de sprekers van die talen, dat wil zeggen degenen die het meest aan die twee talen verknocht zijn en het meest aangewezen om de banden tussen de twee volkeren in kwestie aan te halen.

Het ware namelijk te wensen dat er voor elk landenpaar een bilaterale, tweetalige instantie komt – een instituut, een stichting, een vereniging of simpelweg een comité –, opgericht op initiatief van de politieke leiders of een groep burgers die zich in gelijke mate met de twee landen, hun talen en hun culturen verbonden voelen. Deze instantie zou initiatieven moeten nemen voor de ontwikkeling van de wederzijdse kennis, belangstelling voor haar projecten moeten wekken bij de nationale, regionale of stedelijke autoriteiten, scholen en universiteiten, het bedrijfsleven, verenigingen van onderwijsgeevenden, vertalers, schrijvers en uitgevers, persoonlijkheden, actieve burgers, enz.

Van de talrijke taken waarmee deze bilaterale instanties zouden kunnen worden belast, is een van de belangrijkste ervoor te zorgen dat de taal van elk land aan een aantal personen van het partnerland onderwezen wordt, dat de school- en universiteitscurricula voorzien in een langdurig verblijf in het andere land, dat openbare en particuliere instellingen en ondernemingen degenen die deze talen gekozen hebben, ondersteunen om hun stages en later een baan aan te bieden. Te denken valt ook aan talrijke jumelageprojecten tussen

steden, wijken en zelfs dorpen, en ook tussen onderwijsinstellingen, sportverenigingen, uitgevers, enz.

Elk van deze bilaterale instanties zou moeten werken aan het aanhalen van de banden tussen de sprekers van de twee talen die zij wil koppelen; maar het spreekt vanzelf dat er in elk land van de Unie ook vergelijkbare structuren aanwezig moeten zijn die met evenveel toewijding naar alle andere landen toe actief zijn; met als verwacht resultaat een dicht "weefsel" dat heel Europa bedekt, dat het saamhorigheidsgevoel versterkt en het tegelijk mogelijk maakt dat iedereen zijn eigen identiteit kan behouden.

De communautaire instellingen zouden in dit verband kunnen helpen bij de opzet van het algemene kader waarbinnen deze bilaterale taalbetrekkingen, daar waar ze nog niet bestaan, geconstrueerd zouden worden, en die eventueel kunnen laten harmoniëren; ook zouden zij de informatie over elk van deze "talenparen" kunnen centraliseren, met name met het doel hen te laten profiteren van elkaars ervaringen om de methoden die vrucht afwerpen algemeen ingang te doen vinden en te waarschuwen voor methoden die teleurstellend zijn gebleken. In sommige gevallen, met name bij de relaties tussen twee uitgesproken minderheidstalen, zouden de communautaire instellingen financieel kunnen bijdragen in onderwijsprogramma's, lerarenopleidingen, uitwisselingen tussen scholen en universiteiten, vertalingen, enz. Wij zijn echter van mening dat deze financiële bijdrage in de regel geleidelijk aan moet worden afgebouwd naarmate het systeem is ingewerkt, goed draait en zichzelf kan bedruipen.

De gevolgen

In dit verslag hebben wij er niet naar gestreefd een opsomming te geven van de maatregelen die genomen moeten worden om ons voorstel in de praktijk om te zetten. Volgens ons gold het in dit stadium in de eerste plaats een koers uit te stippelen en onze medeburgers en leiders van de juistheid daarvan te proberen te overtuigen.

Wij vonden het echter noodzakelijk een groot deel van onze werkzaamheden te wijden aan de praktische gevolgen van onze aanbevelingen om na te gaan of ze, hoe ambitieus en vernieuwend ook, toch volstrekt rationeel en realistisch zijn, zonder al te grote problemen, vertraging en kosten uitvoerbaar zijn, en duidelijk in het voordeel zijn van alle landen, culturen en burgers, ongeacht hun taal en ongeacht hun verwachtingen ten aanzien van de toekomst van Europa. Dit bracht ons tot de volgende opmerkingen:

A – Zeker is dat, wanneer we willen dat iedereen wordt aangemoedigd vrijelijk zijn *persoonlijke adoptietaal* te kiezen, wij een beginsel bevestigen dat niet onmiddellijk in elke stad, in elk dorp en voor alle talen kan worden toegepast. Zoals met elk beginsel van deze aard, heeft dit ten doel een weg te wijzen, een doel te stellen dat zo

goed mogelijk moet worden nagestreefd. De belangrijke gedachte is hier dat niet alleen "van bovenaf" bepaald moet worden welke twee of drie vreemde talen iemand zou moeten kunnen leren, maar dat deze beslissing "aan de basis" genomen moet worden, dat wil zeggen op school en ook meer en meer door de burgers zelf.

B – Een van de voordelen van de door ons bepleite benadering is dat voor de invoering ervan niet gewacht hoeft te worden totdat alle nationale en communautaire besluitvormers zich hebben uitgesproken. Iedereen kan beslissen zijn *persoonlijke adoptietaal* te kiezen; elk land, elke stad, elke gemeente, elke onderneming, elke onderwijsinstelling kan hiertoe initiatieven ontplooien.

Zo zou bijvoorbeeld een school kunnen besluiten in het lesprogramma een "ongebruikelijke" taal op te nemen die zich onderscheidt van de talen die er gewoonlijk onderwezen werden. Dat zou kunnen in het kader van een uitwisseling met een school in het land van de gekozen taal. Een en ander hoeft niet op uitgebreide schaal of spectaculair te gebeuren. Nemen we bijvoorbeeld een Zweedse stad die is geïntegreerd met een Portugese, of een Italiaanse stad die geïntegreerd is met een Poolse; beide gemeentebesturen zou kunnen besluiten tot de invoering van twee parallelle vakkenpakketten, die elk in de taal van het andere land gegeven worden. De aldus geïntegreerde klassen zouden elk jaar een langdurig verblijf in het andere land kunnen organiseren, deel kunnen nemen

aan gezamenlijke activiteiten, banden kunnen aanknopen. Aan dergelijke experimenten hoeven niet meer dan enkele tientallen leerlingen deel te nemen, maar als ze algemeen worden ingevoerd, als er honderden en duizenden van dit soort initiatieven zouden volgen, – tussen landen, regio's, steden, wijken, instellingen, ondernemingen, verenigingen, enz. – dan zou er zich een krachtige dynamiek ontwikkelen.

C – Dit gezegd zijnde, blijven wij ervan overtuigd dat onze benadering van de taalkwestie niet het gewenste effect zou kunnen sorteren zonder de vastbesloten inzet van de Europese leiders.

Aangezien het erom gaat een koers uit te stippelen, een integrale strategie waarbinnen de verschillende initiatieven hun plaats krijgen, is het belangrijk dat een besluit in deze zin op het hoogste niveau genomen wordt, in het ideale geval in 2008, het Europees Jaar van de interculturele dialoog.

De Europese Unie is al begonnen te bouwen aan een gevarieerde, harmonieuze, concurrerende kennismaatschappij die open staat voor de wereld, en talenkennis te bevorderen; zij heeft met name de wens geformuleerd dat in elk land van kindsbeen af twee vreemde talen worden onderwezen. Tegen deze achtergrond heeft onze reflectiegroep een weg willen wijzen die rekening houdt met de complexiteit van het verschijnsel taal aan het begin van 21e eeuw, in de hoop de verwezenlijking van deze doelstellingen te vergemakkelijken, de positieve effecten daarvan voor elke burger en

elke collectiviteit te versterken en de taalverscheidenheid duurzaam te verankeren als symbolisch en praktisch fundament van het Europese project.

D – Het onderwijs van een groot aantal vreemde talen in landen die dat niet gewend zijn, kan stellig logistieke, financiële en menselijke problemen opleveren, met name bij de opleiding van voldoende geschikte leraren, de aanpassing van de scholen aan de nieuwe eisen en de lesroosters. Maar met de huidige technologische middelen zijn dergelijke obstakels veel gemakkelijker te overwinnen.

Zo is het allerminst ondenkbaar dat er door een en dezelfde leraar onlinecursussen worden gegeven aan over heel Europa verspreide leerlingen, waarbij de leerlingen de mogelijkheid hebben de leraar rechtstreeks via hun scherm vragen te stellen. Technisch gesproken is dit vandaag de dag absoluut realiseerbaar en de contacten tussen de sprekers van eenzelfde *persoonlijke adoptietaal* zouden daardoor wel eens veel frequenter kunnen worden dan met een traditionele taalles.

Dat veronderstelt natuurlijk wel dat de lesroosters gelijk worden getrokken, zodat dezelfde uren in verschillende landen tegelijk aan het leren van talen worden besteed; op die uren zou elke leerling in Europa zich dan aansluiten op zijn eigen Griekse, Nederlandse, Roemeense of Estse les. Wij zijn ervan overtuigd dat deze gemeenschappelijke uren een eigen dynamiek creëren, die zeer heilzaam is, uit het oogpunt van kennis, zelfontplooiing en

burgerschap, vooral als zij zich beetje bij beetje tot heel Europa zouden uitbreiden.

Dit is volgens ons zelfs een sprekend voorbeeld van de manier waarop communautaire besluiten op dit gebied de invoering van de nieuwe koers zouden kunnen vergemakkelijken; en ook, denken wij, een illustratie van het effect dat een nieuwe taalstrategie op de consolidatie van de Europese gedachte in de hoofden van de mensen zou kunnen hebben.

E – Waarschijnlijk kan de keuze van een *persoonlijke adoptietaal* niet in alle gevallen definitief zijn. Voor jonge kinderen zal die keuze over het algemeen door de ouders en de school, en niet door de leerling zelf gemaakt worden; en soms zal deze keuze op een ander ogenblik in het leven opnieuw ter discussie worden gesteld. Maar wat men in de vroegste jaren geleerd heeft, blijft ook later nuttig en zal dikwijls de basis hebben gelegd voor het leren van een andere taal. De *persoonlijke adoptietaal* hoeft trouwens niet altijd per se in de kinderjaren gekozen te worden. Zij kan op alle leeftijden gekozen worden, ook als men al met pensioen is; tientallen miljoenen Europeanen hebben immers tegenwoordig het vooruitzicht op een lange periode van vrije tijd die zij zinvol zouden kunnen besteden aan het zich vertrouwd maken met een andere taal, een ander land, een ander volk, een andere cultuur.

Mocht de door ons bepleite koers worden ingeslagen, dan zal men zich uiteraard in detail bezig moeten houden met de manier waarop die de komende jaren ten uitvoer kan worden gelegd. Een in dubbel opzicht pedagogische onderneming, aangezien we de bilaterale benadering van de taalbetrekkingen en het begrip *persoonlijke adoptietaal* geduldig in de hoofden van de mensen post moeten doen vatten, en vervolgens in de praktijk moeten bekijken wat de verschillende gevolgen zijn voor met name het onderwijs.

Dat is voor Europa een ambitieus project, maar wij zijn ervan overtuigd dat het onverwijld ter hand genomen moet worden en dat de materiële en morele effecten de vereiste inspanningen ruimschoots rechtvaardigen. Want, om speciaal terug te komen op de vragen die aan onze reflectiegroep zijn voorgelegd, ons antwoord is duidelijk: een verstandige en inventieve omgang met de taalverscheidenheid kan de Europese integratie, de burgerzin en het gevoel van verbondenheid met de Unie daadwerkelijk bevorderen en tevens in belangrijke mate bijdragen tot de interculturele dialoog en het harmonisch naast elkaar bestaan van de culturen, zowel tegenover de rest van de wereld als binnen onze eigen samenlevingen. Het Europees project zou daarin zelfs een nieuwe impuls, een nieuwe inspiratie kunnen vinden.

Woord van dank

De tien leden van de groep willen al degenen die namens de Europese Commissie hun werkzaamheden mogelijk hebben gemaakt en tot hun beraadslagingen hebben bijgedragen hartelijk danken, in het bijzonder Leonard Orban, commissaris voor meertaligheid, Odile Quintin, directeur-generaal Onderwijs en cultuur, Patricia Bugnot, Catulina Soares Guerreiro, Alison Crabb, Vladimir Sucha, Pietro Petrucci, Harald Hartung, Diego Marani en Yves Le Lostecque, alsook het hele team van tolken en vertalers.

Onze bijzondere dank gaat uit naar Teresa Condeço, die op efficiënte en charmante wijze de administratieve leiding van de groep heeft waargenomen.

